

บทที่ 2

วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลและรวบรวมชนิดพืชสมุนไพร ตำรับยา และการใช้ประโยชน์ของหอมพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา ตอนที่ 2 การปริวรรตหนังสือบุคคลของหอมเหล็มหวดแทน และตอนที่ 3 การจัดกลุ่มตำรับยาตามสรรพคุณในการรักษาโรค / อาการต่างๆ

รวบรวมตำรับยาจากหอมพื้นบ้านจำนวน 8 ท่าน ประกอบด้วย หอมหรือหวาน วัชรจิร โสภณ หอมโหยบ หล้าสะหอมกาศ เอียดหมั่ง หมออรัน สรรเสริญ หมอลาก เฉชะพันธ์ หมอสมบุรณ์ ทิพย์นุ้ย หมอยะผาด กาละหมัด และหอมแดงทองสม รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เนื่องจากหอมไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และหอมพื้นบ้านอีก 1 ท่าน คือ หอมเหล็มหวดแทน มีหนังสือบุคคล ซึ่งได้คัดลอกตำรับยาต่างๆ ไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงถอดความ หรือปริวรรตหนังสือเล่มดังกล่าวเพื่อให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน จากนั้นจึงติดตามรวบรวมพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นองค์ประกอบในตำรับยาต่างๆ แต่ละตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลและรวบรวมชนิดพืชสมุนไพร ตำรับยา และการใช้ประโยชน์ของหอมพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา

1.1 การคัดเลือกหอมพื้นบ้าน

สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหอมพื้นบ้านที่อาศัยในจังหวัดพัทลุง โดยได้รับอนุเคราะห์ข้อมูลหอมพื้นบ้านจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพัทลุง ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนหอมพื้นบ้านสาขาต่างๆ ไว้ จำนวน 259 คน จากนั้นคัดเลือกหอมพื้นบ้านที่ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในพื้นที่ต่างๆ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกไว้ดังข้อมูลด้านล่าง เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ ทั้งวิธีการวินิจฉัย ชนิดสมุนไพร และตำรับยาที่ใช้รักษาโรค / อาการต่างๆ

เกณฑ์การคัดเลือกหอมพื้นบ้าน

- 1) เป็นผู้มีความชำนาญในการรักษาโรคไม่น้อยกว่า 20 ปี
- 2) ให้การรักษาผู้ป่วยด้วยใช้พืชสมุนไพรเป็นหลัก
- 3) เป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องจากคนในชุมชนทั้งด้านประสบการณ์การรักษาและด้านคุณธรรม จริยธรรม
- 4) มีความเต็มใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2 การศึกษาชนิดพืชสมุนไพร ตำรับยา และองค์ความรู้การใช้ประโยชน์

1.2.1 สำรวจและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์ ร่วมกับการออกเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรกับหอมพื้นบ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับพรรณพืชสมุนไพร เช่น ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ประโยชน์ สรรพคุณ ตำรับยาและหลักการจัดตำรับยาเพื่อใช้รักษาโรคต่างๆ เป็นต้น

1.2.2 จัดเก็บตัวอย่างพืชตามวิธีการของ Bridson (1989) จัดทำเป็นตัวอย่างอัดแห้ง (voucher specimens) เก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์พืช มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU Herbarium) และคณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำหรับใช้อ้างอิงต่อไป

1.2.3 ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ของพืช โดยอาศัยรูปวิธาน (keys) และหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจัดทำข้อมูลด้านสมุนไพร เช่น สรรพคุณ ส่วนที่ใช้ประโยชน์ และวิธีการใช้ เป็นต้น

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์ เปรียบเทียบวิธีการใช้สมุนไพร ตำรับยาของหอมพื้นบ้านแต่ละท่าน และรายงานผล

ตอนที่ 2 การปริวรรตหนังสือบุคคลชาว

2.1 การปริวรรตหนังสือบุคคลชาว มีขั้นตอนการปริวรรต 3 ขั้นตอน (จิริเดชม โนสร์อัย และอรัญญาม โนสร์อัย, 2536) ดังนี้

ขั้นที่ 0 คือ การบันทึกเอกสารต้นฉบับด้วยวิธีการถ่ายภาพ หรือถ่ายเอกสารข้อมูลในหนังสือ

บุคคลชาวทุกหน้า

ขั้นที่ 1 คือ การถอดข้อความจากภาษาเดิม เป็นอักษรไทยความหมายเดิม

ขั้นที่ 2 คือ การแปลข้อความจากภาษาเดิม เป็นภาษาไทยมาตรฐาน

ตอนที่ 3 การจำแนกหมวดหมู่ตำรับยาตามกลุ่มโรค / อาการ โดยคัดแปลงข้อมูลการจัดกลุ่มโรค 2 ระบบ คือข้อมูลการจัด

กลุ่มโรคแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2551) และการจัดกลุ่มโรคตามคัมภีร์แพทยศาสตร์สงเคราะห์ (2540) เนื่องจากข้อมูลการเกิดโรค / อาการต่างๆ ที่รวบรวมได้จากหอผู้ป่วยนั้นมีความซับซ้อน ทำให้ไม่สามารถจัดกลุ่มโรคได้โดยอาศัยระบบใดระบบหนึ่ง รวมทั้งปัจจุบันนี้ยังไม่มีข้อมูลการเปรียบเทียบระหว่างโรคตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย และโรคทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถจัดกลุ่มโดยอาศัยข้อมูลของการแพทย์แผนปัจจุบันได้ทั้งหมด จากข้อมูลตำรับยาทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำมาจัดกลุ่มโรค / อาการต่างๆ ตามสรรพคุณได้จำนวน 12 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้

1. โรคระบบกระดูก และกล้ามเนื้อ

กระดูกเป็นอวัยวะที่เป็นโครงสร้างของร่างกาย มีกล้ามเนื้อโดยมีระบบประสาทที่ช่วยทำให้เกิดการเคลื่อนไหวได้ โรคที่มักพบบ่อยได้แก่ โรคเกาต์ ข้อเสื่อม กระดูกพรุน อัมพฤกษ์ อัมพาต ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดหลัง และปวดเอว เป็นต้น ในทางการแพทย์แผนไทย มักอธิบายการปวดเมื่อยตามส่วนต่างๆ ของร่างกายด้วยเส้นประธาน 10 ซึ่งเส้นประธานเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นนับจากนภาภิ (สะดือ)

2. โรคระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์

ระบบทางเดินปัสสาวะ มีหน้าที่ในการกรองและขับถ่ายของเสียออกจากเลือด ระบบนี้ประกอบด้วย ไต กระเพาะปัสสาวะ และท่อปัสสาวะ โรคที่พบบ่อยได้แก่ โรคนี้่ว กระเพาะปัสสาวะอักเสบ โรคไต เป็นต้น สำหรับอวัยวะสืบพันธุ์เป็นอวัยวะที่อยู่ใกล้กับระบบทางเดินปัสสาวะ แบ่งเป็น ระบบอวัยวะสืบพันธุ์เพศหญิงและเพศชาย โรคที่พบบ่อยได้แก่ ค่อมลูกหมากอักเสบ เริม หนองใน ซิฟิลิส เป็นต้น

คัมภีร์ที่อธิบายความรู้ทางการแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับระบบนี้ ได้แก่ คัมภีร์มัจฉาปักษิณทิกา กล่าวถึงประमेหะ 20 ประการ และทุระวาสา 12 ประการ

3. โรคระบบไหลเวียนโลหิตและหัวใจ

ระบบไหลเวียนโลหิตมีศูนย์กลางของระบบคือ หัวใจ นำเลือดไปเลี้ยงส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยผ่านหลอดเลือดแดง และนำเลือดกลับเข้าสู่หัวใจทางหลอดเลือดดำ โรคที่พบบ่อย ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจเรื้อรัง โรคหัวใจขาดเลือด ลิ้นหัวใจตีบ รั่ว

4. ไข้ ตามคัมภีร์การแพทย์แผนไทย โรคไข้ มีความหมาย 2 ประการ ดังนี้

4.1 ไข้ หมายถึง ความเจ็บป่วย เป็นคำที่ใช้เรียกอาการที่เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ซึ่งสาเหตุมาจากการขาดความสมดุลของร่างกายและจิตใจ ซึ่งการขาดความสมดุลของร่างกาย มีผลมาจากสมุฏฐานต่างๆ ของร่างกาย คือ ธาตุสมุฏฐาน อุตสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน กาลสมุฏฐาน และประเทศสมุฏฐาน โดยมีมูลเหตุหลักที่ทำให้เกิดการขาดสมดุลคือ มูลเหตุการเกิดโรค 8 ประการ (พระคัมภีร์เวชศึกษา) หรือ 6 ประการ (พระคัมภีร์สมุฏฐานวินิจจัย)

4.2 ไข้ หมายถึง อาการของโรคที่ทำให้ตัวร้อน ซึ่งได้ระบุไว้ใน พระคัมภีร์ฉันทศาสตร์ พระคัมภีร์ตักศิลา และ พระคัมภีร์สิทธิสารสงเคราะห์

ในคัมภีร์การแพทย์แผนไทย มีคำเรียกอาการไข้ตัวร้อน หลายคำ เช่น ไข้จับ จับไข้ และมีคำที่บอกถึงระดับความร้อน เช่น ตัวร้อน ตัวร้อนเป็นเปลว สะบักร้อนสะบักหนาว สะท้านร้อนสะท้านหนาว ร้อนเป็นตอน เย็นเป็นตอน ปวดหัว ตัวร้อน หน้าแดง นัยน์ตาแดง นัยน์ตาแดงคั่ง โลหิต ตัวร้อนเพ้อคลั่ง ชิมมัว เชื่อมมัว เชื่อมซึม ร้อนเป็นไฟ เหมือนไฟลวก เป็นต้น ดังนั้น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้จัดแบ่งคำรับยารักษาโรคไข้ โดยมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1) กลุ่มยาในตำราที่ระบุตามตรีสมุฏฐาน (ได้แก่ ปิตตะ วาตะ เสมหะ) และระดับกำลังไข้ (ดูจากกำลังธาตุกำเริบได้แก่ ไข้เอกโทษ ทวินโทษ ตรีโทษ และสันนิบาต) สอดคล้องกับแนวความคิดการเกิดโรคของคัมภีร์ฉันทศาสตร์ และบางส่วนของคัมภีร์สิทธิสารสงเคราะห์

2) กลุ่มยาในตำราที่ระบุตามอาการของโรค เช่น ไข้ไอค้อแดง ไข้ให้ร้อน ไข้หวัด ไข้ซาง เป็นต้น ซึ่งโรคส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ตักศิลา หรือคัมภีร์ปฐมจินดาสำหรับโรคไข้ในเด็ก

3) กลุ่มยาในตำราที่ระบุว่าแก้ไข้หรือ รักษาไข้ต่างๆ เช่น ยากระทุ้งไข้ ยาลดไข้ ยาแก้ไข้ทั้งปวง

ในกรณีนี้ยกเว้น ไข้สูงที่ทำให้เกิดอาการชัก เป็นลม หมดสติ หน้ามืด ตามัว อ่อนเพลีย เสียสติ และโรคลมอื่นๆ ที่มีความรุนแรงจนทำให้เสียชีวิตได้ ซึ่งได้จัดให้อยู่ในกลุ่ม โรคลม

สำหรับการแพทย์แผนปัจจุบันได้ให้ความหมายของไข้ ดังนี้ ไข้ หมายถึง สภาวะอุณหภูมิของร่างกายสูงกว่า 37.2 องศาเซลเซียส สำหรับวัดอุณหภูมิทางปาก หรือ 36.7 องศาเซลเซียส สำหรับวัดทางรักแร้ หรือ 37.7 องศาเซลเซียสสำหรับวัดทางทวารหนัก (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2551)

5. โรคเด็ก

โรคเด็กเป็นโรคเฉพาะอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งการแพทย์แผนไทยได้จัดให้อยู่ในคัมภีร์ปฐมจินดา ได้กล่าวถึงตำรายาที่ใช้รักษาเฉพาะเด็ก เนื่องจากโรคเด็กเป็นโรคที่มีความซับซ้อนในการจัดตำรายา โดยผู้จัดต้องคำนึงถึงชนิดของสมุนไพร น้ำหนักตัวยา และปริมาณการใช้ ประกอบกับโรคบางโรคจะเกิดเฉพาะในเด็กเท่านั้น จึงได้จัดกลุ่มแยกจากโรคอื่นๆ ตัวอย่างเช่น โรคซางและตาน

ซาง โรคของเด็กเล็ก (ต่ำกว่า 5 ขวบ) มีอาการ เช่น ไม่กินนม ไม่กินข้าว ไอ อาเจียน ปวดหัวตัวร้อน เชื่อมซึม มีเหงื่อเย็น ท้องขึ้น ท้องเดิน กระจายน้ำ ปากคอกแห้ง มีลักษณะสำคัญ คือ มีเม็ดขึ้นในปากในคอ ลิ้นเป็นฝ้า

ตาน เป็นโรคมายจากซาง มักเกิดในวัยเด็กอายุ 5-6 ขวบขึ้นไปมีอาการอย่างเดียวกัน

6. โรคในระบบทางเดินหายใจ

การหายใจ เป็นกระบวนการตั้งแต่หายใจเข้า เพื่อรับออกซิเจน และหายใจออกเพื่อปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา การหายใจต้องใช้อวัยวะต่างๆ ดังนี้คือ จมูก (Nose) หลอดคอ (Pharynx) หลอดเสียง (Larynx) หลอดลม (Trachea) ปอด (Lung) เยื่อหุ้มปอด (Pleura) โรคที่พบบ่อยในระบบทางเดินหายใจ เช่น หอบหืด ถุงลมโป่งพอง วัณโรคปอด ปอดบวม มะเร็งปอด ภูมิแพ้ ไซนัสอักเสบ เป็นต้น

สำหรับทางการแพทย์แผนไทย โรคในระบบทางเดินหายใจที่สำคัญจะระบุไว้ในคัมภีร์มุขโรค ซึ่งเป็นโรคที่เกี่ยวข้องกับโรคในปาก ลิ้น และลำคอ และคัมภีร์ทิพยมาลา กล่าวถึง โรคฝีภายในต่างๆ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับระบบทางหายใจส่วนปลายเป็นบางส่วน

7. โรคในระบบทางเดินอาหาร

ระบบทางเดินอาหารประกอบด้วย อวัยวะต่างๆ คือ ปาก หลอดอาหาร กระเพาะ ลำไส้เล็ก ลำไส้ใหญ่ ทวารหนัก และอวัยวะที่ช่วยการหลั่งน้ำย่อยออกมาช่วยอาหาร โรคทางเดินอาหารที่พบบ่อยได้แก่ โรคอุจจาระร่วง ท้องอืด ท้องเฟ้อ ริดสีดวงทวาร ท้องผูก กระเพาะอาหารอักเสบ กรดไหลย้อน ไข้เลือด ไข้ดั่งอักเสบ เป็นต้น รวมไปถึงอวัยวะในช่องท้อง ส่วนใหญ่เป็นอวัยวะที่ช่วยในการหลั่งน้ำย่อยต่างๆ เช่น ตับ ม้าม ถุงน้ำดี เป็นต้น ดังนั้น โรคที่มักพบบ่อยจึงเกิดจากความผิดปกติของอวัยวะเหล่านี้ เช่น โรคนี้วในถุงน้ำดี มะเร็งตับ ถุงน้ำดีอักเสบ พยาธิใบไม้ในตับ ม้ามโต เป็นต้น นอกจากนี้โรคในช่องท้องยังรวมถึงภาวะผิดปกติของท้อง เช่น มีน้ำในท้อง หรือที่เรียกว่า ท้องมาน

ทางการแพทย์แผนไทย คัมภีร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับโรคในระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ คัมภีร์ธาตุบรรจบ กล่าวถึงอาการผิดปกติของอุจจาระที่เกิดจากธาตุวิปริตแปรปรวนไม่เป็นปกติ คัมภีร์อุทรโรค กล่าวถึงโรคที่ทำให้ท้องพองใหญ่ขึ้น เรียกว่า มาน มีทั้งสิ้น 18 ประการ สำหรับคัมภีร์รูดิสารเป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับโรคฝีภายนอก ที่กระทำให้เกิดอาหารท้องเสีย อย่างรุนแรงและสันนิบาตสองคลอง (มีอาการอาเจียนและท้องร่วงรุนแรงมาก) และคัมภีร์ทิพยมาลา กล่าวถึงโรคฝีภายในต่างๆ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับระบบทางอาหารในบางส่วนด้วย นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์ป่วง อธิบายถึงลักษณะการถ่ายอุจจาระรุนแรง และคัมภีร์ฤคดวง เป็นคัมภีร์ที่อธิบายถึงภาวะริดสีดวงต่างๆ ในร่างกาย

8. โรคผิวหนัง

ผิวหนังเป็นเนื้อเยื่อที่อยู่ชั้นนอกสุดที่ห่อหุ้มร่างกายไว้ ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาภายนอกของอวัยวะร่างกายจึงมักเจอที่ผิวหนังเป็นส่วนใหญ่ เช่น เกิดแผลฝี หรือการได้รับการสัมผัสสารเคมี เป็นต้น โรคที่พบบ่อย ได้แก่ ฝี สิว ผื่นแพ้จากการสัมผัส หรือการติดเชื้อ แผลจากการได้รับอุบัติเหตุ แผลจากการถูกกดทับ การได้รับสารพิษจากการทำงาน หรือการได้รับสารพิษจากสัตว์มีพิษ เป็นต้น

ในทางการแพทย์แผนไทย คัมภีร์ที่อธิบายความรู้เกี่ยวกับโรคผิวหนัง เช่น คัมภีร์ไพจิตรมทรวงศ์ กล่าวถึง ฝีตามผิวหนังและอวัยวะภายนอกของร่างกาย และคัมภีร์วิถิกฎโรค เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงลักษณะ กฏโรคแบบต่างๆ โรคเรื้อน และโรคผิวหนังชนิดต่างๆ ที่กล่าวว่าเกิดจากกรรมของมนุษย์ (การกระทำ พันธุกรรม และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล

9. มะเร็ง

ตำราการแพทย์แผนไทยได้จัดมะเร็งให้อยู่ในคัมภีร์กษัย ซึ่งหมายถึงโรคที่เกิดจากความเสื่อมของร่างกาย มะเร็งในคัมภีร์แพทย์แผนไทยบางชนิดเมื่อเทียบกับการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาจไม่ใช่มะเร็งได้ แต่อาจหมายถึงโรคอื่นๆ ที่เป็นเรื้อรัง รักษาหายยาก เป็นต้น จึงได้จัดแยกกลุ่มออกมาเพื่อให้สะดวกในการวิเคราะห์ตำรับยา เนื่องจากชนิดสมุนไพรในตำรับยาของหมอพื้นบ้านสำหรับใช้รักษามะเร็งนั้น มีความคล้ายคลึงกัน

10. โรคลม

โรคลมทางการแพทย์แผนไทยเป็นโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบต่างๆ หลายระบบ เช่น มีอาการบวม มีไข้ คลั่งเพ้อ มีอาการทางจิตประสาท เป็นลม วิงเวียน มีอาการปวด เป็นต้น โดยไม่ได้เจาะจงว่าต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง คัมภีร์การแพทย์แผนไทยที่กล่าวถึงโรคลม มีอยู่ 2 คัมภีร์ คือ พระคัมภีร์ชวดาร กล่าวถึงโรคลมต่างๆ ทั้งลมมีพิษ ลมปกติ ลมพิเศษ และพระคัมภีร์มัญชุสวาระวิเชียร กล่าวถึงลมมีก้อนในท้อง 10 ชนิด

ในภาพรวม โรคลมทางการแพทย์แผนไทยน่าจะสอดคล้องกับระบบประสาทมากที่สุด นอกจากนี้อาจเกี่ยวข้องกับระบบไหลเวียนโลหิต ระบบทางเดินหายใจ และระบบกล้ามเนื้อ (มูลนิธิฟื้นฟูและส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมอายุรเวท วิทยาลัย, 2541)

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ได้จัดแบ่งคำรับยารักษาโรคลม โดยมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) โรคลมที่มีอาการแสดงทั้งอาการบวม ไข้สูง เป็นลม หน้ามืด อ่อนเพลีย เสียสติ และอื่นๆ โดยเป็นลมที่ทำให้มีอาการรุนแรงถึงตายได้
- 2) ลมที่มีลักษณะเป็นก้อน ดาน ซึ่งไม่สามารถรักษาให้หายได้
- 3) โรคที่กล่าวอ้างถึงชื่อลมต่างๆ

ในกรณีนี้มีข้อยกเว้น ลมที่มีสาเหตุจากระบบทางเดินอาหาร เช่น ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่น เป็นต้นจะจัดให้อยู่ในกลุ่มระบบทางเดินอาหาร

11. โรคลมตรี

โรคลมตรี เป็นโรคเฉพาะที่เป็นปัญหาสำหรับสตรี อาจเกิดเนื่องจากการผิดปกติของฮอร์โมน หรือความผิดปกติของอวัยวะสืบพันธุ์เป็นสำคัญ โรคที่พบบ่อย เช่น ประจำเดือนผิดปกติ ตกขาว การติดเชื้อในช่องคลอด ไข้ทับระดู ระบุด้วย ไข้ เป็นต้น

12. บำรุงร่างกาย

คำรับยาในกลุ่มนี้ได้จัดกลุ่มแยกจากกลุ่มอื่น เนื่องจากไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะได้ คำรับยาส่วนใหญ่มีสรรพคุณช่วยบำรุงกำลัง ปรับสมดุลของธาตุในร่างกาย กระตุ้นให้ร่างกายมีความอยากรับประทานอาหารเหมาะสำหรับใช้รักษาอาการอ่อนเพลีย ไม่มีแรง ร่างกายผอมแห้ง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากรับประทานอาหารได้น้อย บางคำรับใช้สำหรับบุคคลทั่วไปที่ต้องการปรับสมดุลของธาตุในร่างกายให้ปกติ เช่น คำรับยาอายุวัฒนะ คำรับยาบำรุงสมรรถภาพ และคำรับยาปรับธาตุต่างๆ